

УДК 343.2

ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ СЛІДЧОГО

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України, заступник
начальника (Головне слідче управління
Національної поліції України,
м. Київ, Україна)

Стаття присвячена дослідженню поняття предмета відання слідчого. Проведено аналіз наукових поглядів та нормативних положень кримінального процесуального законодавства стосовно предмета відання слідчого. З урахуванням таких понять, як підслідність, компетенція та її структурних елементів, предмет відання слідчого визначено як сферу підслідних йому кримінальних проваджень, у межах яких він є компетентним для здійснення кримінальної процесуальної функції та застосування кримінальних процесуальних повноважень.

Ключові слова: предмет відання, кримінальна процесуальна компетенція, слідчий, підслідність, кримінальна процесуальна функція, повноваження.

THE CONCEPT OF THE SUBJECT OF THE INVESTIGATOR

Tsutskiridze Maksym Serhiiovych,
Doctor of Law,
Honored Lawyer of Ukraine, Deputy
Chief (Main Investigation Department
of the National Police of Ukraine,
Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to the study of the concept of the subject of the investigator. The analysis of scientific views and normative provisions of the criminal procedural legislation concerning the subject of the investigator's work was conducted. Taking into account such concepts as expertise, competence and its structural elements, the subject of the investigator's duties is defined as the sphere of criminal proceedings of those subject to him, within the limits of which he is competent for the criminal procedural function and application of criminal procedural powers.

Key words: subject of jurisdiction, criminal procedural competence, investigator, investigation, criminal procedural function, powers.

Постановка проблеми. Поширення нормативних та правозастосовних проблем визначення підслідності кримінальних проваджень до того чи іншого органу досудового розслідування призводить до негативних наслідків щодо охорони прав і свобод учасників кримінального провадження та захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Це зумовлює актуальність наукових досліджень предмета відання органів розслідування, зокрема предмета відання такого основного суб'єкта досудового провадження, як слідчий. Тому своєчасним і необхідним є дослідження, що присвячене визначенню поняття предмета відання слідчого.

Аналіз останніх досліджень. Окремі проблемні питання предмета відання у кримінальному провадженні досліджували такі вчені, як: Р.Г. Ботвінов, А.Ю. Гна-

тюк, М.С. Городецька, І.В. Єна, В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко, М.А. Погорецький, О.С. Полтавець, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник, О.Г. Шило та інші. Проте предметом дослідження вчених були загальні питання предмета відання у кримінальному судочинстві, до того ж за умов дії старих норм кримінального процесуального закону. Науковці не акцентували уваги на дослідженні предмета відання слідчого після реформування кримінального процесуального законодавства.

Постановка завдання. Для повного розкриття питання, що є предметом наукового дослідження в цій статті, необхідно вирішити такі завдання: 1) проаналізувати наукові погляди та положення КПК стосовно предмета відання слідчого; 2) визначити поняття предмета відання слідчого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія кримінальної процесуальної компетенції бере витоки з розробок загальної теорії права, а саме підґрунтям є дослідження професора Ю.О. Тихомирова «Теорія компетенції». Він відніс до компетенційних елементів: 1) нормативно встановлені цілі, або публічні функції; 2) предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу; 3) владні повноваження [1, с. 55–56]. У кримінальній процесуальній теорії професор Л.М. Лобойко застосував та розвинув вказані висновки [2, с. 23], що дало поштовх для подальшого дослідження кримінальних процесуальних компетенцій органів судочинства та їх компетенційних елементів, одним з яких є предмет відання.

Предмет відання суб'єктів кримінального процесу, за визначенням Л.М. Лобойка, є об'єктами їхнього впливу, що визначаються у законодавстві через поняття підслідності, підсудності кримінальних справ [2, с. 26, 127].

Досліджуючи предмет відання слідчого органів внутрішніх справ, М.С. Городецька відзначила, що підслідність визначає належність кримінальних справ до предмета відання слідчого. До предмета відання як до об'єкта впливу входять суспільні відносини, які виникли внаслідок факту злочину та за певними його характеристиками віднесені до відання слідчих певного відомства для здійснення кримінально-процесуальної функції [3, с. 88–89].

Щодо інших суб'єктів кримінального судочинства слід вказати публікацію І.В. Єна та В.П. Сабадаш, які визначають, що, окрім певної категорії кримінальних справ, до предмета відання прокурора належать такі його елементи, як вплив на хід кримінального процесу (порушення кримінальної справи, закриття справи тощо); повноваження щодо провадження процесуальних дій (слідчих дій, пред'явлення обвинувачення тощо); повноваження щодо прийняття процесуальних рішень (про провадження слідчих дій, про визнання потерпілим та ін.) [4, с. 180].

Також предмет відання прокурора розглянув у дисертаційному дослідженні А.Ю. Гнатюк. На його думку, предмет відання прокурора у досудовому розслідуванні можна розглядати, як мінімум, у двох аспектах. По-перше, предмет відання є компетенційним елементом. Під цим кутом зору він має значення для правильного вирішення питання про те, який саме прокурор у досудовому розслідуванні вправі розпочати і здійснювати реалізацію своїх функцій, використовуючи повноваження, надані законом. По-друге, предмет відання доцільно розглядати й у змістовному аспекті. Предмет відання має опрацьовувати саме той прокурор, який визначений законом як повноважний здійснювати у конкретному провадженні процесуальні функції [5, с. 110–111].

За визначенням А.Ю. Гнатюка, предмет відання всіх державних органів, які ведуть кримінальний процес у досудовому розслідуванні, становить увесь обсяг кримінальної процесуальної діяльності. Він «поділений» законодавцем між відповідними органами: органи досудового розслідування розпочинають і здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень; прокурор наглядає за законністю цієї діяльності, керує нею і порушує державне обвинувачення та підтримує його у суді; слідчий суддя контролює законність досудового розслідування за клопотаннями та скаргами учасників провадження. Окрім того, системи всіх зазначених державних органів мають вертикальну структуру, а тому потребують нормативного врегулювання

«вертикальної» компетенції, а отже, і врегулювання предмета відання по «вертикалі» (субординації) органів [5, с. 114–115].

Цікавим є також дослідження предмета відання керівника органу досудового розслідування. Так, Р.Г. Ботвінов зазначає, що предмет відання начальника слідчого відділу, його структура не визначені у законодавстві. Оскільки вплив начальника слідчого відділу відбувається на правовідносини, учасниками яких є підлеглі йому слідчі, то його предмет відання можна визначити через підпорядкування йому слідчих та їх предмет відання. Предметом відання підлеглих слідчих є суспільні відносини, що становлять сферу впливу слідчого, встановлюються підслідними кримінальними справами, внутрівідомчою підслідністю та предметом доказування у кримінальній справі [6, с. 96].

Під предметом відання слідчого та інших суб'єктів кримінального судочинства можна розуміти суспільні відносини, правові відносини, кримінальну процесуальну діяльність, законність тощо. Обмеження у визначенні предмета відання одним із вказаних елементів завжди буде дискусійним, знайде своїх прихильників та опонентів та буде залежати від розуміння методологічних основ авторами розробок. Так, розуміння самого кримінального процесу чи то як сукупності правовідносин, чи то як діяльності, відповідно, буде впливати на розуміння сутності предмета відання слідчого у кримінальному процесі. Об'єднуючим елементом щодо будь-якої позиції є визначення щодо предмета відання: належності кримінальних справ [3, с. 88–89], певної категорії кримінальних справ [4, с. 180], конкретного провадження [5, с. 110–111], підслідних кримінальних справ [6, с. 96].

Справді, предмет відання слідчого визначається підслідними йому кримінальними провадженнями. Відповідно, у законодавстві предмет відання слідчого врегульовано через розподіл підслідності. У такому разі ми маємо на увазі не лише безпосередньо правову норму, зазначену у ст. 216 КПК «Підслідність». Визначення предмета відання слідчого передбачає також встановлення місця проведення досудового розслідування (ст. 218 КПК) та розподіл кримінальних проваджень між слідчими одного відомства, який врегульований підзаконними нормативно-правовими актами.

Зважаючи на традиційність вживання, поняття підслідності отримало значну увагу науковців [7; 8; 9]. Найпоширенішим є її визначення як сукупності властивостей кримінального провадження, відповідно до яких вона належить до певного підрозділу досудового розслідування. Оскільки таке розуміння підслідності є сталим та не містить суперечливих питань, можна не зупинятися ґрунтовно на вказаних дослідженнях.

Цікавість щодо дослідження підслідності викликають лише такі питання: 1) вчені-процесуалісти, які досліджували проблемні питання підслідності, її ототожнюють зі слідчою компетенцією; 2) розподіл підслідності за чинним законодавством не включає поняття внутрівідомчого розподілу, на відсутність дослідження якого звертається увага у публікаціях [10, с. 105; 11, с. 184]; 3) незважаючи на чіткий розподіл кримінальних проваджень, проблеми практичного розподілу проваджень між слідчими різних відомств залишаються актуальними.

Зважаючи на те, що підслідність є певним законодавчим вираженням предмета відання, необхідно розглянути підслідність як компетенційний елемент, або її співвідношення з компетенцією. У науковій та навчальній літературі підслідність найчастіше співвідноситься з кримінальною процесуальною компетенцією органів розслідування [12, с. 298; 13, с. 6, 14, с. 6]. Наприклад, Л.М. Карнеєва зазначила, що органи дізнання пред'являють обвинувачення у справах, які віднесені до їхньої компетенції [15, с. 7], розуміючи у цьому разі під компетенцією підслідність органу розслідування.

Подібним шляхом ототожнення з компетенцією слідчого пішли вчені під час дослідження кримінальної процесуальної функції слідчого. Наприклад, Р.В. Костенко здійснення слідчим його функції розуміє як його процесуальну компетенцію. Автор зазначив, що головним елементом, що визначає компетенцію слідчого, є здійснення ним кримінального переслідування. Він веде мову про повноваження і компетенцію слідчого у сфері кримінального переслідування [16, с. 78–80].

Також не уникнули ототожнення з компетенцією під час дослідження автори, наукові розробки яких були присвячені повноваженням слідчого [17, с. 137–139; 18, с. 101].

Але частіше все ж такі підслідність та повноваження розглядаються як частина *компетенції*, що полягає у праві й обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних справ [19, с. 11–12]. Такої ж думки дотримуються В.М. Григорьев і А.В. Селютін, котрі підсумували, що «терміном, який найбільш адекватно охоплює зміст розглядуваного поняття, могло б бути поняття «повноваження», маючи на увазі повноваження належних органів і посадових осіб щодо розслідування певного кола кримінальних справ. Повноваження ж ці визначаються законодавцем залежно від юридичних властивостей (ознак) кримінальних справ» [8, с. 12–13].

Аналізуючи вказані точки зору, можна відзначити, що у цих розробках відсутнє комплексне розуміння поняття компетенції, її структури. Так, Л.М. Лобойко визначив кримінально-процесуальну компетенцію як покладений кримінально-процесуальним законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві. Структура кримінально-процесуальної компетенції складається з таких елементів: кримінально-процесуальні функції, предмет відання та владні повноваження [2, с. 25–26]. Елементи кримінально-процесуальної компетенції (функції і повноваження) тісно пов'язані із предметом відання органів досудового слідства та утворюють собою певну систему [2, с. 128].

Тому ототожнення підслідності з одним або з усіма вищезазначеними структурними складниками кримінально-процесуальної компетенції не можна визнати правильним. Слушною є позиція М.С. Строговича, який визначав підслідність як «властивість справи, яка полягає в тому, що вона належить до відання того чи іншого слідчого чи категорії слідчих» [20, с. 41].

Автори З.З. Зинатулін, М.С. Салахов, Л.Д. Чулюкін заперечували визначення підслідності як компетенції органів розслідування щодо ведення справ за певними видами злочину та підкреслили, що компетенція є загальноправовим поняттям та визначає увесь обсяг повноважень, яким наділений державний орган [7, с. 10].

Отже, серед науковців можна виділити дві позиції: 1) предмет відання та підслідність є відокремленими, неоднаковими за змістовим наповненням кримінальними процесуальними категоріями; 2) підслідність поєднана з предметом відання як елементом компетенції. Зв'язок між вказаними категоріями – підслідність та предмет відання – є досить складним та обтяжений певними специфічними властивостями. Не можна заперечувати певну самостійність вказаних понять, проте обслуговування ними з різних сторін одного процесу, а саме визначення сфери діяльності такого суб'єкта, як слідчий, встановлює між ними нерозривний зв'язок. Провадження органу, що проводить розслідування, поширюється лише на ту сукупність справ, котрі йому підслідні. Лише у таких справах реалізуються кримінальні процесуальні функції і повноваження. За загальним визначенням предмет відання як компетенційний елемент є сферою публічних справ, які підлягають впливу суб'єкта [1, с. 55–56].

Отже, на нашу думку, з огляду на загальне визначення предмета відання, аналіз таких понять, як підслідність, компетенція та її елементи, **предмет відання слідчого** можна визначити як *сферу підслідних йому кримінальних проваджень, у межах яких він є компетентним для здійснення кримінальної процесуальної функції та застосування кримінальних процесуальних повноважень*.

Висновок. Предмет відання слідчого – це сфера підслідних йому кримінальних проваджень, у межах яких він є компетентним для здійснення кримінальної процесуальної функції та застосування кримінальних процесуальних повноважень.

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі слід визначити такі: 1) дослідження кримінальних процесуальних функцій слідчого; 2) дослідження повноважень слідчого.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. М.: Издание г-на Тихомирова Ю.А., 2001. 355 с.
2. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 188 с.
3. Городецька М.С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра-ЛТД, 2010. 232 с.
4. Єна І.В., Сабадаш В.П. Предмет відання прокурора в досудовому провадженні. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2009. № 2. С. 174–181.
5. Гнатюк А.Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. 187 с.
6. Ботвінов Р.Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства): дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2013. 208 с.
7. Зинатуллин З.З., Салахов М.С., Чулюкин Л.Д. Подследственность уголовных дел. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1986. 104 с.
8. Григорьев В.Н., Селютин А.В. Подследственность в уголовном процессе (понятие, основания и порядок определения, проблемы разграничения): учеб. пособ. М.: Юрид. ин-т МВД РФ, Книжный мир, 2002. 115 с.
9. Гусев Л.Н. Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе. М.: ВЮЗИ, 1974. 32 с.
10. Погорецький М.А. Підслідність та підвідомчість: проблеми теорії та практики справ. Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні: всеукр. наук.-практ. конф., 13 грудня 2002 р.: тези допов. Донецьк: Донецьк. ін-т внутр. справ, 2003. С. 103–106.
11. Полтавець О.С. Предмет відання й ознаки підслідності у кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2006. Спеціальний випуск № 1. С. 183–186.
12. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. К.: ФОРУМ, 2003. 938 с.
13. Воронин Э.И. Процессуальное положение следователя органов внутренних дел: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: 12.00.08. Саратов, 1973. 17 с.
14. Онищук З.М. Следователь в советском уголовном процессе: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1964. 19 с.
15. Карнеева Л.М. Особенности предъявления обвинения и допроса обвиняемого в условиях деятельности органов внутренних дел. М.: Изд-во МССШМ МВД СССР, 1989. 47 с.
16. Костенко Р.В. Понятие и признаки уголовно-процессуальных доказательств. М.: Юрлитинформ, 2006. 240 с.
17. Куцова Э.Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе (предмет, цель, содержание). М.: Юрид. лит., 1973. 200 с.
18. Смирнов А.В. Калиновский К.Б. Уголовный процесс. М: СПб.-Питер, 2005. 699 с.
19. Чистякова В.С. Органы предварительного расследования преступлений и разграничение компетенции между ними: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1964. 17 с.
20. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: в 2 т. М.: Наука, 1970. Т. 2. 516 с.